

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ

ЧМЕЛИК Ірина Василівна

УДК 7.036; 7.037

**ХУДОЖНЄ ЖИТТЯ ТА МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЦЕС
ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ КІНЦЯ ХІХ – ХХ СТОЛІТТЯ**

Спеціальність 17.00.05 – образотворче мистецтво

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

ХАРКІВ – 2006

72/26
Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі образотворчого мистецтва Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник:

доктор мистецтвознавства, професор
СТАНКЕВИЧ Михайло Євстахійович,
завідувач відділу народного мистецтва
Інституту народознавства НАН України

Офіційні опоненти:

доктор мистецтвознавства, професор
СОКОЛЮК Людмила Данилівна,
Харківська державна академія дизайну
і мистецтв,
професор кафедри історії і теорії мистецтва

кандидат мистецтвознавства,
старший науковий співробітник
СЕМЧИШИН-ГУЗНЕР Олеся Ігорівна,
Національний музей у Львові,
старший науковий співробітник

Провідна установа:

Львівська національна академія мистецтв
Міністерства освіти і науки України

Захист відбудеться «08» грудня 2006 року о «15» годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.109.01 у Харківській державній
академії дизайну і мистецтв за адресою: 61002, м. Харків, вул. Червоно-
прапорна, 8

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківської державної
академії дизайну і мистецтв (61002, м. Харків, вул. Червонопрапорна, 8)

Автореферат розісланий «07» листопада 2006 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства

Є.О.Котляр

273. 09. 850

1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

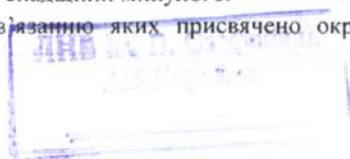
Актуальність дослідження. Виявлення особливостей розвитку художньої культури України кін. XIX – XX ст. саме зараз у мистецтвознавчій науці викликає інтерес як конкретний об'єкт дослідження, який ще не отримав всебічного аналізу, відповідного осмислення в культурній спадщині держави. Вивчення характерних рис художнього життя окремого регіону важливе для висвітлення мистецьких процесів України. Аналіз творчих реалій певних періодів допоможе вималювати цілісну картину художнього розвитку країни та її складових, які залежать від географічного розташування, суспільного становища й мистецьких впливів. Фундаментальні дослідження культурно-мистецьких процесів Івано-Франківщини XIX – XX ст. сприятимуть належній оцінці творів мистецтва, визначенню вирішальної ролі творчих особистостей (художників, скульпторів, майстрів народного мистецтва), а також відповідного місця мистецьких об'єднань та шкіл у культурному житті України.

Сьогодні немає ґрунтовних видань, які б могли стати базою для вивчення мистецького життя Івано-Франківського регіону. Існують лише праці, які розкривають особливості мистецьких процесів Львова 1920-1930-х рр., художнє життя Харкова другої пол. XIX – поч. XX ст., загальні мистецькі тенденції в Україні XVI – XVIII ст., мистецтво Галичини кін. XIX – поч. XX ст. тощо. Значення даної праці полягає в тому, що вона стане основою для вивчення діяльності музеїв, виставкової практики регіону на різних історичних етапах, допоможе мистецтвознавцям надалі досліджувати культурно-мистецькі рухи, стилістичні напрямки, художню освіту, творчість окремих митців, а також їхні професійні контакти з художниками інших областей. Дослідження сприятиме збереженню мистецької спадщини Івано-Франківського регіону як складової українського мистецтва; воно важливе для проведення теоретичних узагальнень; для вивчення мистецтва в інших областях України за аналогічним принципом: можливість охарактеризувати події та процеси під новим кутом зору, базуючись на наявних доступних тепер джерелах.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Тема дисертації внесена у плани науково-дослідної роботи аспірантів і викладачів Прикарпатського національного університету ім.В.Стефаника відповідає темі, що розробляється на кафедрі образотворчого мистецтва: «Мистецтво Галичини: історія, теорія, методика», спрямована на дослідження універсального й унікального в мистецтві Івано-Франківщини.

Метою дослідження є обґрунтування своєрідності художнього життя і виявлення локальних особливостей мистецтва Івано-Франківщини, з'ясування у ньому ролі народних традицій та культурної спадщини минулого.

Мета зумовлює низку завдань, розв'язанню яких присвячено окремі розділи роботи:

- визначити історичні етапи розвитку художнього життя регіону;
- з'ясувати роль окремих художників та народних майстрів у культурному житті краю;
- окреслити основні стилістичні напрямки західноєвропейської візуальної творчості кін. XIX – XX ст., що стали базовими для мистецтва Івано-Франківщини;
- висвітлити діяльність мистецьких об'єднань, творчих майстерень та спілок;
- проаналізувати музейну та виставкову діяльність зазначеного періоду;
- виявити роль художньої освіти в формуванні національної концепції мистецтва.

Об'єктом дослідження стали художнє життя та мистецькі процеси Івано-Франківщини кін. XIX – XX століття.

Предметом дослідження обрано мистецьку освіту, художні виставки та об'єднання митців на Прикарпатті, що стали основою формування художньої культури краю кін. XIX – XX ст., а також музейні збірки та твори провідних живописців Івано-Франківщини (О.Заливахи, М.Зорія, Д.Іванцева, Я.Лукавецького, М.Фіголя).

Хронологічні рамки дослідження охоплюють час, починаючи з першої етнографічної виставки в Коломиї 1880 р. до кін. XX століття.

Географічні межі дослідження поширюються на територію Івано-Франківської (колишньої Станіславської) області, охоплюючи всі мистецькі центри регіону.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що праця є комплексним науковим дослідженням, де вперше узагальнено весь мистецький та культурно-суспільний досвід краю. Розглянуто творчість окремих митців у контексті історичних реалій та суспільно-духовного життя регіону. У роботі вперше дано характеристику наявних стилістичних напрямків, що мали місце в образотворчому мистецтві зазначеного періоду, в їх різноманітності й розвитку; вивчено й обґрунтовано роль та мету діяльності мистецьких товариств; досліджено пріоритети у сфері мистецької освіти краю. У праці зроблено акцент на вивченні творчої долі івано-франківських митців минулого й сучасності; в науковий обіг введено чималу кількість маловідомих досі творів.

Особистий внесок дисертантки полягає в тому, що робота є самостійним мистецтвознавчим дослідженням, в науковий обіг введено нові архівні матеріали, джерела, епістолярну спадщину художників.

Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що праця заповнює прогалини, які існують у мистецтвознавчій науці стосовно художнього життя України кін. XIX – XX ст., щодо розвитку стилістичних напрямків у мистецтві Івано-Франківщини, у вивченні творчості окремих митців, творчих спілок, об'єднань, мистецької освіти, виставкового та музейницького досвіду. Підхід

до аналізу мистецьких процесів побудованих на їх зв'язку з різними аспектами культурно-суспільного життя, що дозволяє застосовувати отримані результати в інших галузях наук, зокрема в історії, культурології. Введення до наукового обігу нових даних щодо стилістичних напрямків візуального мистецтва, діяльності музеїв, мистецьких угруповань, шкіл, творчості професійних художників і майстрів народного мистецтва сприяє створенню цілісної картини художнього життя в Україні досліджуваного періоду.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використати одержані результати при проведенні занять з історії образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва в художніх навчальних закладах. Дана праця матиме інформаційну цінність для викладачів і студентів, для підготовки підручників й узагальнюючих праць з історії українського мистецтва, зокрема у написанні нового видання історії українського мистецтва, а також краєзнавчих видань з історії культури та мистецтва краю.

Апробація результатів дисертації. Роботу обговорено і рекомендовано до захисту на засіданні кафедри образотворчого мистецтва Прикарпатського національного університету ім.В.Стефаника (протокол №10 від 07.03.2006). Основні положення і результати дослідження оприлюднені на трьох науково-практичних конференціях викладачів Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім.В.Стефаника у виступах: «Художнє життя Івано-Франківщини кін. XIX – XX ст. – предмет наукового дослідження» (2001), «Мистецькі колекції, музейна та виставкова діяльність на Станіславщині до 1939 р.» (2002), «Ярослав Лукавецький – учень мистецької школи О.Новаківського» (2003), а також на науково-теоретичній конференції «Народне мистецтво Гуцульщини та Покуття: проблеми дослідження і збереження та перспективи розвитку духовної культури етнокраю в контексті формування національних і загальнолюдських цінностей у XXI ст.» у доповіді «Особливості мистецького життя Івано-Франківщини кін. XIX – першої пол. XX ст.» (Косів, 2003). Крім того, головні положення дисертації викладено у восьми публікаціях у наукових збірниках, сім із яких рекомендовані ВАК України загальним обсягом 3.2 д.а.

Структура дисертації. Дисертація (181 сторінка тексту) складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (341 позиція) та трьох додатків: А – аналітичні таблиці та карти, Б – словниково-довідник митців та мистецтвознавців Івано-Франківщини кін. XIX – XX ст. (160 статей-персоналій), В – альбом ілюстрацій (134 найменування).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, окреслено географічні межі та хронологічні рамки роботи, висвітлено наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, вказано на характер їх апробації.

Розділ I. Історіографія, методика та джерела дослідження

1.1. Огляд літератури. У перших публікаціях останньої чверті XIX ст.: Я. Головацького, І. Вагилевича, С. Витвицького, Ю. Коперницького, Л. Вайгеля, описується тогочасна матеріальна та духовна культура Галичини, передовсім її народне мистецтво. Етапним в історії наукового осягнення проблем вивчення мистецтва та народних художніх промислів краю став каталог Етнографічної виставки у Коломиї (1880), виданий М. Туркавським, де детально описана експозиція, мета і завдання організації виставки. Ідея репрезентування зразків народних художніх промислів Гуцульщини із залученням до збирання матеріалу широкої громадськості, зі співпрацею митців, частково реалізувалася у виданні альбомів Л. Вержицького про гуцульських гончарів, різьбярів, мосяжників (1882). Важливим джерелом для вивчення народного мистецтва Гуцульщини є праця В. Шухевича (1899).

На початку та у першій третині XX ст. недостатньо уваги зверталось на образотворче мистецтво. Винятком є кілька статей у періодичних виданнях, серед яких відзначимо статтю Л. Тирівича про мистецьке об'єднання «Оріон» (1938), де подається інформація про деяких його учасників та проведені ними виставки. Виставкова діяльність 1930-х рр. сприяла появі каталогів: «Виставка Українського жіночого конгресу» (1934) та ілюстрованого «Каталога Першої обласної виставки образотворчого мистецтва Станіславщини» (1941) зі вступною статтею і впорядкуванням Д. Іванцева, що частково проливають світло на мистецькі процеси, які тут відбувались.

За радянської влади у газетах і журналах час від часу друкувалися статті про мистецькі події та здобутки області. Починаючи з 1950-х рр. зусиллями українських дослідників проводилося ґрунтовне вивчення народного мистецтва Галичини: праці М. Бірюкова (1954), А. Будзана (1960), І. Гургули (1966), Д. Гоbermana (1966, 1972, 1979, 1980), Р. Захарчук-Чугай (1988), Ю. Лашука (1966), І. Матасяка (1954), К. Матейко (1962, 1977), О. Соломченка (1959, 1969, 1970, 1979), С. Сидорович (1957, 1979) та ін.

У 1979 р. вийшов у світ колективний збірник «Мистецтво оновленого краю», де розглядаються основні тенденції розвитку мистецтва західних областей України за часів радянської влади, аналізуються творчі здобутки івано-франківських митців означеного періоду. Важливим джерелом є альбом «Художники Прикарпаття» (1989), укладений Р. Дреботюком, де вміщено твори професійних художників та народних майстрів радянського періоду.

Починаючи з кін. 1980-х рр., внаслідок політичних змін, з'являються статті, присвячені митцям, що були репресовані або не поділяли ідеології радянського режиму, зокрема О.Заливасі, М.Зорію, Д.Іванцеву, Я.Лукавцевському. З поч. 1990-х рр. видаються альбоми і каталоги їхніх виставок, які вказують на значне місце згаданих майстрів у мистецькому житті Івано-Франківщини.

Для вивчення мистецького процесу важливими є праці, що виходили друком за кордоном, зокрема «Коломия у спогадах» (1966), «Альманах Станіславівської землі» (1975, 1985), де зібрані вартісні спогади митців, вчених, котрі народилися на Станіславщині і працювали тут до Другої світової війни.

Часткова і загальна інформація про мистецтво регіону подана у краснавчих виданнях 1990-х рр. авторів В.Бурдуланюка (1997), В.Грабовецького (1996, 1999, 2001), В.Полека (1994). Досліджують творчість прикарпатських митців В.Баран (2002, 2003), Д.Степовик (2000). Заслужують на увагу матеріали «Мистецтво і митці Прикарпаття», підготовані викладачами художнього факультету Прикарпатського національного університету ім.В.Стефаника (1990), де подано фактологічний матеріал про творчість 128 митців. У 2002 р. вийшов альбом «Митці Івано-Франківщини» (упорядник Б.Губаль), де вміщена інформація про сучасних майстрів декоративного та образотворчого напрямку, тоді ж вийшов ілюстрований каталог ювілейної виставки викладачів художнього факультету Прикарпатського національного університету ім.В.Стефаника. Ці видання дають стисло і наочну інформацію про особливості сучасного мистецтва, його провідні напрямки.

З середини 1990-х рр. з'явилися дисертаційні дослідження, дотичні до нашої теми, де автори торкаються різних сторін мистецького процесу на теренах Галичини: О.Ноги (1995), Б.Бойчука (2000), О.Семчишин-Гузнер (2000), Ю.Юсипчука (2001), О.Голубця (2001, 2003) тощо.

Цінність для розкриття даної теми мають архівні матеріали Івано-Франківського обласного державного архіву, каталоги художніх виставок, матеріали музейних архівів, а також особисті спостереження автора.

Історіографічний огляд наукових праць з питань висвітлення художнього життя Івано-Франківщини засвідчує, що наявні публікації лише частково розкривають обрану для дисертаційного дослідження тему. Залишається нез'ясованою низка проблем, які стосуються особливостей мистецтва Івано-Франківщини, немає чітких, узагальнюючих оцінок художніх процесів, що підтверджує актуальність даного наукового дослідження.

1.2. Методика і джерельна база дослідження. Методологічною основою дисертації є комплексний підхід до аналізу мистецьких процесів краю як об'єкта дослідження. У загальнотеоретичному осмисленні порушених у дисертації проблем використано науковий доробок українських та зарубіжних вчених, зокрема праці Ж.Базена, О.Голубця, П.Жолтовського, В.Овсійчука,

В.Польового, А.Півненко, В.Рубан, Л.Савицької, І.Свириди, О.Семчишин-Гузнер, Л.Соколюк, Д.Степовика, Г.Стерніна, О.Федорука, М.Фіголя та інших.

При вивченні мистецьких явищ, рухів, процесів автор застосовував такі наукові методи в роботі: мистецтвознавчий аналіз та синтез явищ, подій та артефактів; відбір та системний виклад теоретичного матеріалу; принцип історизму, класифікації досліджених фактів, а також науковий опис спостережуваних явищ. Відповідні методи наукового підходу застосовуються для кожного окремо поставленого завдання. Кожне твердження підкріплене фактами і прикладами, а також ілюстраціями творів мистецтва.

Джерельною базою дисертації є музеї, архіви, приватні збірки творів художників та народних майстрів Івано-Франківської області.

У другому розділі «Культурне становище краю кінця ХІХ – ХХ століття» розглядаються загальні тенденції розвитку художнього життя краю на різних історичних етапах, досліджується монументальна скульптура, малярство, сценографія, визначаються історико-культурні передумови та локальні особливості мистецтва регіону.

2.1. Особливості культурного життя краю 1880-1944 років. Даний період характеризується організацією на території області різноманітних громадських інституцій: «Січ», «Пласт», «Просвіта». З'являються українські гімназії, де на високому професійному рівні викладалися мистецькі дисципліни випускниками вищих навчальних закладів Європи, зокрема В.Коцьким, О.Сорохтесм. Увага до народного мистецтва Гуцульщини сприяла появі перших мистецьких товариств у Косові, Коломиї, Станіславі. Вони опікувалися народними художніми промислами, організовували крайові ремісничі школи, проводили етнографічні виставки, на яких експонувалися твори народного ткацтва, вишивки, художнього дерева, кераміки тощо. У краї зароджується театральньо-декораційне мистецтво; активно ведеться забудова міст Станіслава, Коломиї; встановлюються пам'ятники відомим поетам, письменникам, культурним та громадським діячам. У Станіславі засноване перше мистецьке об'єднання «Оріон». З середини 1930-х рр. до обласного центру повернулись художники Я.Лукавечський, Д.Іванцев, М.Зорій, які працювали у театральньо-декораційному, монументальному та станковому мистецтві, скульптурі, продовжуючи пошуки, розпочаті під час навчання у Краківській академії мистецтв.

2.2. Загальні тенденції розвитку мистецтва 1945-1980-х років. На Івано-Франківщині працюють випускники ленінградських, київських, одеських мистецьких навчальних закладів, які привнесли в мистецтво краю комуністичні ідеї, увійшли в мистецькі об'єднання, брали участь у виставках. Розвивається театральньо-декораційне та монументально-декоративне мистецтво, втілене у численних мозаїчних панно у місті й області, а також монументальна скульптура. В краї організовуються Товариство художників (1948), Спілка

художників (1957), у Косові та Коломії – підприємства народних художніх промислів. У той час деякі митці через видумані звинувачення про їх зв'язки із «буржуазними націоналістами» або через «надмірний формалізм у творчості», зазнали переслідувань з боку тоталітарного режиму: на засланні опинились М.Зорій, Я.Лукавецький, пізніше О.Заливаха, змушений був покинути обласний центр Д.Іванцев. Виставкова діяльність проводиться під ідеологічними гаслами радянської системи.

2.3. Мистецькі зрушення 1990-х років. Найхарактернішими ознаками мистецького життя цього періоду є розширення творчих можливостей художньої інтелігенції, зумовлене здобуттям Україною незалежності. У виставковій діяльності започатковано міжнародні мистецькі проекти, фестивалі, симпозиуми, бісенале, заохочується розвиток постмодерністських стилістичних напрямків. Загострюється увага на дослідженні мистецької спадщини кін. ХІХ – першої пол. ХХ ст., у тому числі й на творчості митців-емігрантів та репресованих у період радянського тоталітаризму. Музеї здійснюють пошук творів сакрального мистецтва, відбуваються виставки релігійного спрямування.

У третьому розділі «Творчі особистості та мистецтво краю» проводиться аналіз мистецьких стилістичних напрямків кін. ХІХ – ХХ ст., оцінюється роль окремих художників у культурному житті регіону.

3.1. Мистецькі напрямки кінця ХІХ – ХХ століття. У параграфі головна увага зосереджена на систематизації та узагальненні матеріалу про стилістичні напрямки художньої творчості, починаючи з кін. ХІХ століття. У цей час панівними були традиції реалізму, однак на поч. ХХ ст. відбувається поступовий перехід до модерну, зокрема в архітектурі. Реалістичні тенденції залишалися домінантними в образотворчому мистецтві регіону 1920-1930-х років. З середини 1930-х рр. на теренах Івано-Франківщини були засвоєні творчі ідеї імпресіонізму, експресіонізму, неоімпресіонізму, а також символізму, абстракціонізму, конструктивізму митцями, які повернулись після навчання у Краківській академії мистецтв. У 1950-1980-х рр. метод т.зв. «соціалістичного реалізму» мав багатьох прибічників серед митців краю. Поодинокими були прояви символізму, експресіонізму, абстракціонізму. Наприкінці ХХ ст. у мистецтві регіону означилися чіткі тенденції синтезу різних стилістичних напрямків, що притаманні епосі постмодернізму.

3.2. Портретний, релігійний живопис та сценографія Ярослава Лукавецького. Він навчався у школі О.Новаківського, стилістична манера якого мала продовження у багатьох картинах художника. Особливо ж майстерними є виконані для Михайлівського собору м.Коломії Архангел Михайл і Архангел Гавриїл. Пріоритетними у творчості Лукавецького є репрезентативні та камерні портрети, які постають гострими характеристиками його сучасників. Важливе місце в творчій спадщині майстра займають

релігійний живопис та сценографія. Митцем створена серія ескізів костюмів, проєктів сценічного простору до театральних вистав, частина з яких вперше вводиться в науковий обіг у пропонованій дисертаційній праці.

3.3. Засади творчості Михайла Зорія. У ранній період, після повернення з Краківської академії мистецтв, митець захоплюється сценографією, у м.Станіславі створює меморіальний пам'ятник Д.Січинському (1943). З'ясовано, що під час політичних репресій М.Зорій робить портретні замальовки товаришів з ув'язнення. Після повернення додому митець створює пейзажі, а також релігійні твори, в яких важливе значення надається символічному трактуванню певної події. Ним застосовано прийоми філософських узагальнень, і це робить твори М.Зорія незмінно актуальними. У ландшафтних картинах майстра важливе значення відводиться колоритові, де на повну силу продемонстровано його любов до чистих, насичених барвних поєднань, що виявляють тонкий ліризм вибраного сюжету.

3.4. Авангардні пошуки Дениса Іванцева. Уже в часи навчання у Краківській академії мистецтв Д.Іванцев був головою студентського гуртка «Зарево», експонував свої твори у Львові та Кракові. Встановлено, що вплив на формування творчої особистості митця мали знайомство з П.Ковжуном та творчість М.Бойчука. Його захоплення новими стилістичними течіями, пошуки в напрямках абстракціонізму, неовізантизму, символізму, неореалізму стали підґрунтям запропонованої Іванцевим теорії «статизму». Митець першим серед івано-франківських художників звернувся до теоретичних узагальнень навколо ідеї сучасного образотворчого мистецтва, вказавши шляхи його подальшого розвитку та неминучий перехід до абстракції як можливості виразити свої почуття, ґрунтуючись на реальних спостереженнях дійсності.

3.5. Мистецтвознавчі концепції та художні ідеї Михайла Фіголя. У мистецтвознавчій спадщині М.Фіголя є книги про мистецтво Румунії та Болгарії, Чехії та Словаччини. Ґрунтовністю досліджень відзначаються праці «Мистецтво Давнього Галича», «Творчість Я.Петрака», які стали засадничими джерелами вивчення окресленої ним проблематики. Аналізуються монументально-історичні полотна художника, присвячені Давньому Галичу та видатним історичним особистостям. Відзначено, що захоплення цим жанром малярства відбулось під час навчання в Інституті живопису, скульптури та архітектури ім.І.Рєпіна в Ленінграді, чому сприяло знайомство із творами провідних майстрів європейської історичної картини. Акцентовано на глибоких знаннях автора у відтворенні історичних реалій, а також утвердження ним принципів героїзму, жертвовності, любові до рідної землі. Властива М.Фіголю стилістична манера найкраще втілилась у монументально-історичних полотнах та пейзажних творах. Помітне місце у творчості митця займали портрети.

3.6. Символічність та асоціативність образів Опанаса Заливахи. Творчість Заливахи розглядається в контексті мистецького середовища, в якому

відбувалося формування морально-етичних, світоглядних поглядів та переконань митця. Його творча манера склалась на поч. 1960-х рр., а становленню особливостей мистецької мови сприяло знайомство з колом київської інтелігенції (Г.Севрук, А.Горською, Є.Світличним, Л.Семикіною). Визначилися провідні теми, образи-символи, персонажі, які стали основою його подальших мистецьких пошуків. Характерні формальні прийоми його живопису – це узагальненість форм, декоративність і насиченість колориту, чітка композиційна структура, де все підпорядковується основному сюжету. Пріоритетами у картинах Заливахи є такі моральні якості як людська ширість, доброта, любов до ближнього, співпереживання. Тематика його творів зосереджена навколо історії України та нелегкої долі її народу.

У четвертому розділі «Музеї, виставки, мистецькі об'єднання та освіта» досліджено музейну та виставкову діяльність, проаналізовано особливості становлення та функціонування мистецьких товариств, творчих об'єднань та спілок, визначено їх основні напрямки діяльності, що обумовлено насамперед розвитком наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ ст. таких видів народних художніх промислів як ткацтво, художнє дерево, кераміка.

4.1. Музеї області. Першою музейною збіркою у Станіславі була колекція літургійних книг, ікон та церковних предметів духовної семінарії, заснована митрополитом А.Шептицьким у 1899-1901 роках. Діяльність музеїв розпочинається заснуванням у 1928 р. у Станіславі красназвочного музею Покуття істориком мистецтва Й.Грабовським. У 1939 р. був реорганізований красназвачий музей на базі Покутського музею та інших приватних колекцій. Характеризується діяльність Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім.Й.Кобринського, створеного у 1926-1935 рр., який на сьогодні має найбільшу збірку творів народного мистецтва на території області (близько 26 тис. експонатів). Він має відділи: Музей писанки у м.Коломиї і Музей народного мистецтва та побуту у м.Косові. Діяльність Івано-Франківського художнього музею зосереджена на пошуку унікальних творів церковного мистецтва, а також на примноженні колекції сучасного малярства. У краї діють 20 громадських музеїв мистецького спрямування, де зберігаються твори образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва.

4.2. Виставкова діяльність в області розпочинається першою етнографічною виставкою у Коломиї у 1880 році. Згодом проводилися виставки в Косові (1904), Коломиї (1912), Кутах (1933), де експонувалися твори народного мистецтва Гуцульщини та Покуття; менше уваги відводилося творам образотворчого мистецтва. Перші виставки малярства у Станіславі організовані мистецьким об'єднанням «Оріон». Важливу роль у розгортанні виставкової діяльності краю відіграли митці-організатори «Першої обласної виставки образотворчого мистецтва Станіславщини» (1941). Виставкова діяльність радянського періоду здійснювалася переважно під ідеологічними

настановами тоталітарного режиму. Однак у цей час збільшується активність митців у проведенні персональних виставок. Важливим мистецьким досвідом стали виставки сучасного мистецтва «Біенале», що відбувались в Івано-Франківську у 1990-х роках.

4.3. Мистецькі об'єднання, художні артілі та НСХУ. Об'єктом дослідження даного параграфу є мистецькі товариства поч. ХХ ст., що виникали на Прикарпатті. Єдиним об'єднанням образотворчих митців у Станіславі дорадянського періоду був «Оріон», інша назва – Об'єднання артистів-пластиків і шанувальників мистецтва (1933), куди входили художники, які в той час проживали у місті. У радянський період у Коломиї, Косові, Болехові, Станіславі працювали артілі народних майстрів, що виконували на замовлення держави вироби художнього дерева, ткацтва, килимарства, кераміки. У 1947 р. був створений Станіславський міський комітет спілки художників, який відразу ж почав проводити виставкову діяльність. Втім це об'єднання, як і Товариство художників (1948), були утворені з метою забезпечення контролю тоталітарної влади над народними майстрами і художниками, вони виготовляли в основному агітаційну та рекламну продукцію до державних свят.

Івано-Франківська обласна організація Національної Спілки художників України створена у Косові у 1957 році. Спочатку вона об'єднувала косівських майстрів народного декоративно-прикладного мистецтва та невелику групу професійних митців з обласного центру. На поч. 1960-х рр. до Спілки було прийнято нових членів – художників, скульпторів, майстрів монументально-декоративного мистецтва, і тоді організація була перенесена до Івано-Франківська. У радянський час відбуваються регулярні виставки спілчанських митців, працюють художній фонд та художньо-виробничий комбінат. Нині Спілка налічує 86 членів, 17 із них, окрім творчої діяльності, працюють викладачами, а 5 – займаються мистецтвознавчими дослідженнями.

4.4. Мистецька освіта. Першими спеціалізованими навчальними закладами на теренах регіону в кін. ХІХ ст. були крайові мистецько-ремісничі школи, утворені при сприянні місцевих товариств, головним завданням яких був випуск майстрів-спеціалістів з ткацтва, килимарства, художнього дерева, кераміки, лозоплетіння. Такими навчальними закладами були Коломийська школа гончарства (1876), Косівська ткацька школа (1882), та Коломийська школа деревного промислу (1886). У першій пол. ХХ ст. були організовані приватні навчальні заклади відомими майстрами, серед них школи різьбярства В.Девдюка у Старому Косові (1921), М.Черешньовського у м.Болехові (1939), а також мистецька студія Я.Лукавецького у м.Коломиї (1936). З цих навчальних закладів вийшло багато майстрів художнього дерева та митців, які працювали вже у радянський період. З'ясовано, що дитячі художні школи області були засновані після Другої світової війни: Коломийська (1945), Івано-Франківська

(1959), Долинська (1967), Болехівська (1982), Надвірнянська (1982), Галицька школа мистецтв (1990). Висвітлюється процес становлення у краї вищої мистецької освіти: Косівського державного інституту прикладного і декоративного мистецтва та Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім.В.Стефаника у м.Івано-Франківську.

ВИСНОВКИ

Мистецтвознавчий аналіз зібраного і систематизованого в дисертації матеріалу, а також спостереження над окремими артефактами дозволяє констатувати наступні результати дослідження:

1. У дисертації вперше визначені історичні етапи розвитку художнього життя регіону. Період 1880-1944-го рр. характеризується активізацією суспільно-політичного та культурного життя, організовуються перші мистецькі товариства та мистецько-промислові школи, проходять виставки народного декоративно-ужиткового мистецтва, створюються музеї. 1945-1980-ті рр. (період радянської влади) – це час заснування Товариства художників, Спільки художників СРСР, громадських музеїв, підприємств народних художніх промислів, проведення численних виставок. Особливістю 1990-х рр. у мистецькому житті краю є: вихід на міжнародну арену, зокрема, широко освітлені художньою критикою мистецькі бієнале – імпрези (1989-1997), дослідження творчості художників, які працювали у кін. XIX – поч. XX ст., становлення вищої мистецької освіти.

2. На основі обстежених і проаналізованих творів живопису, скульптури, архітектури автором виокремлені художні стилістичні напрямки, що мали місце в зазначений період, їх еволюція від реалізму кін. XIX ст. через модерн, імпресіонізм, експресіонізм, абстракціонізм до стилістичних розмаїтостей постмодернізму останньої третини XX століття.

3. Шляхом мистецтвознавчого аналізу виявлено особливості творчої манери майстрів, які займають особливе місце у художньому житті Івано-Франківщини: О.Заливахи, М.Зоря, Д.-Л.Іванцева, Я.Лукавецького, М.Фіголя. Їх діяльність дає підстави виокремити мистецький феномен регіону, що за рівнем розвитку художніх процесів випереджав інші області, зокрема Тернопільську, Хмельницьку, Чернівецьку.

4. Специфіка географічного розташування та суспільно-економічного становища регіону наприкінці XIX ст. сприяла розвитку на теренах Івано-Франківщини народних художніх промислів, зокрема на Гуцульщині та Покутті. У Косові, Коломиї створюються товариства, які своїм завданням вбачали розвивати народне мистецтво, організувати навчальні майстерні, школи, проводити етнографічні та господарсько-промислові виставки, тоді як

виставки творів пластичного мистецтва проводилися в інших містах, передусім у Львові.

5. Розкрито, що музейні колекції івано-франківських краєзнавчого та художнього музеїв, Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім.Й.Кобринського, Косівського музею народного мистецтва Гуцульщини, а також збірки 20 громадських музеїв мають декоративне спрямування, що пояснюється характером розвитку мистецтва регіону.

6. Автором виявлені локальні особливості мистецьких осередків Івано-Франківщини, обстеження яких дало можливість визначити їх спрямованість. Так, у Косівському, Коломийському районі значного розповсюдження набуло декоративно-ужиткове мистецтво, твори якого переважають у колекціях державних та громадських музеїв. Тут працюють відомі майстри народного мистецтва. В той же час у Галицькому, Долинському, Рогатинському районі переважають колекції творів образотворчого мистецтва, зокрема іконопису.

7. У дослідженні вперше узагальнено мистецький досвід краю: від перших етнографічних виставок до міжнародних мистецьких бієнале; простежено діяльність перших об'єднань і товариств, що сприяли розвитку народних художніх промислів на Прикарпатті, а також Станіславського Товариства художників та Івано-Франківської обласної організації Національної спілки художників України; від перших ремісничих шкіл кін. XIX ст. до утворення вищих мистецьких навчальних закладів наприкінці XX ст. Творчість художників розглядається в контексті загальних мистецьких процесів, проаналізовано умови їх творчої діяльності в залежності від суспільно-економічного та культурно-історичного становища краю.

8. У художньому житті Івано-Франківщини, на основі фактологічного матеріалу, автором виявлені новаторські тенденції в мистецтві, які були почерпнуті художниками у мистецьких навчальних закладах Європи і перенесені на національний ґрунт. Це сприяло розповсюдженню інновацій, а наприкінці XX ст. стало поштовхом до проведення перших міжнародних мистецьких акцій: імпрези, симпозіуми, аукціони тощо.

9. Історичним підґрунтям професійного мистецтва на Івано-Франківщині є народні ремесла, що на поч. XX ст. ставали першим джерелом вивчення і мистецької практики майбутніх митців. В осередках народних художніх промислів, передусім у Косові та Коломиї, продовжують діяти мистецькі навчальні заклади, товариства, артлі, що засвідчує генетичний зв'язок сучасного мистецтва з традиційними центрами ремісництва в галузях ткацтва, килимарства, художнього дерева, гончарства. Подальше еволюціонування цих галузей декоративно-ужиткового мистецтва здійснюється з допомогою навчальних закладів, що мають потужну джерельну базу і наукове забезпечення вчених.

10. Художньо-стилістичні особливості образотворчого мистецтва Івано-Франківщини свідчать про їх етнічну спорідненість і відповідність мистецьким процесам на всій території України, що дозволяє визнавати їх невід'ємною складовою національної художньої культури. Водночас виразно виступають і локальні відмінності у творчості кожного митця. Мистецтво регіону формувалося також під впливом мистецьких традицій інших країн, зокрема Франції, Німеччини, Польщі кін. XIX – поч. XX ст., Росії середини XX ст. тощо.

11. У дисертації з'ясовано, що перші мистецькі товариства кін. 1870 – поч. 1880-х рр. ставали засновниками мистецько-промислових шкіл у Косові та Коломиї. У кін. XIX ст. зростає значення виставок як способу суспільного існування мистецтва. Проведення виставок народного декоративно-ужиткового мистецтва сприяло появі музейних збірок і перших наукових досліджень, присвячених народному мистецтву Гуцульщини, Покуття. Заслугою товариств образотворчого спрямування є організація виставок, мистецьких студій, а також згуртування творчих сил. В той же час виявлено, що фахова мистецька критика на даних теренах не розвинулась на належному професійному рівні.

12. У художньому житті Івано-Франківщини визначено роль художньої освіти, що ґрунтується на традиціях декоративно-ужиткового мистецтва. Перші мистецько-ремісничі школи кін. XIX ст. у Городенці, Коломиї, Косові, Станіславі давали професійну освіту у галузях ткацтва, лозоплетіння, художнього дерева, кераміки тощо. У цей час існувала передача знань від майстра до учня, згодом, зі збільшенням кількості учнів, збільшувалася кількість професійних майстрів-педагогів, а в останній третині XX ст. відкриваються вищі мистецькі навчальні заклади в Івано-Франківську та Косові. Відстежено напрямки діяльності п'яти дитячих художніх шкіл області та двох вищих мистецьких навчальних закладів. Мистецька освіта, яка зародилась на території Івано-Франківщини як мистецько-промислова, має свій безперервний розвиток у діяльності Косівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва. Провідним його напрямком є популяризація згасаючих традиційних народних художніх промислів Гуцульщини. Художній факультет Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім.В.Стефаника в Івано-Франківську головну увагу приділяє розвитку дизайну. Мистецька освіта Івано-Франківщини є важливою складовою художнього життя. Її стратегічним завданням є необхідність вивчення мистецького досвіду краю як базису, на якому ґрунтується сучасне мистецтво.

Список публікацій за темою дисертаційного дослідження:

1. Челяк І. Творча діяльність Михайла Зорія // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. Випуск IV. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С.193-203.

2. Челяк І. Михайло Фіголь // Мистецтвознавство '01. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2002. – С.169-183.
3. Челяк І. Денис-Лев Іванцев – маляр і теоретик мистецтва // Мистецтвознавство '02. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2003. – С.171-187.
4. Челяк І. Мистецька діяльність Ярослава Лукавецького // Мистецтвознавчі записки: Зб.наук.праць. – К.: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2003. – Випуск 3-4. – С.105-113.
5. Челяк І. Мистецьке життя Івано-Франківщини кінця ХІХ – першої половини ХХ століття // Мистецтвознавство '03. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2004. – С.165-174.
6. Челяк І. Мистецькі об'єднання Івано-Франківщини кінця ХІХ – ХХ століття // Народознавчі Зошити. – 2004. – № 1-2. – С.145-149.
7. Чмелик І. Виставкова діяльність на Івано-Франківщині у 1880-1930-х роках // Вісник ХДАДМ: Зб.наук.праць. – Харків: ХДАДМ, 2006. – № 8. – С.146-153.
8. Челяк І. Асоціативність образів Опанаса Заливахи // МІСТ – К., 2004. – №2. – С.287-294.

ЧМЕЛИК І.В. Художнє життя та мистецький процес Івано-Франківщини кінця ХІХ – ХХ століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.05. – образотворче мистецтво. – Харківська державна академія дизайну і мистецтв. – Харків, 2006.

У дисертації досліджуються особливості художнього життя та мистецького процесу на території Івано-Франківщини кін. ХІХ – ХХ ст. Автором систематизовано й осмислено матеріали досліджень, проведених у кількох мистецьких центрах регіону протягом 1999-2005 років.

На основі мистецтвознавчого аналізу творів образотворчого мистецтва виявлено локальні художньо-стилістичні особливості, характерні для творчості івано-франківських художників кін. ХІХ – ХХ ст., простежено мистецькі стилістичні напрямки зазначеного часу.

Розширено і конкретизовано попередні дані про музейну практику, виставкову діяльність, мистецькі товариства, творчі спілки, ремісничі та дитячі художні школи краю, виші мистецькі навчальні заклади.

Досліджено і проаналізовано творчість художників, які спричинилися до мистецького розвитку Івано-Франківщини.

Ключові слова: Івано-Франківщина, художнє життя, мистецький процес, стилістичні напрямки, творчість, образотворче мистецтво, мистецька критика.

Чмелик И.В. Художественная жизнь и процессы в искусстве Ивано-Франковщины конца XIX – XX века. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.05. – изобразительное искусство. – Харьковская государственная академия дизайна и искусств. – Харьков, 2006.

В диссертации изучаются особенности художественной жизни и процессов в изобразительном искусстве на территории Ивано-Франковской области конца XIX – XX ст. Автором систематизированы и осмыслены материалы исследований, проведенных в нескольких художественных центрах региона на протяжении 1999-2005 годов.

На основе искусствоведческого анализа произведений изобразительного искусства определены локальные художественно-стилистические особенности, характерные для творчества ивано-франковских художников конца XIX – XX ст., выделены художественные стилистические направления данного периода.

Автором также расширены и конкретизированы имеющиеся данные о музейной практике, выставочной деятельности, художественных союзах, творческих объединениях и артелях, а также о региональных школах народных художественных промыслов, детских художественных школах и высших учебных заведениях художественного направления.

Исследовано и проанализировано творчество художников, которые заметно повлияли на развитие искусства Ивано-Франковщины.

Ключевые слова: Ивано-Франковщина, художественная жизнь, художественный процесс, стилистические направления, творчество, изобразительное искусство, художественная критика.

Chmelyk I.V. The Artistic Life and Art Process of the Ivano-Frankivsk region at the end of XIX – XX th century. – A Manuscript.

Thesis for getting a scientific degree of Candidate in the Art Criticism Degree; speciality 17.00.05. – Fine art. – The Kharkiv State Academy of Design and Arts. – Kharkiv, 2006.

The dissertation examines historical-public, spiritual-cultural aspects of the art development in the region in the end of XIX th and during XX th century. The local art-stylistic peculiarities that are specific for the creative activity of Ivano-Frankivsk painters studied on the basis of the art-critic analysis of paintings. Art stylistical directions, that had place during the abovementioned period, are analysed on the basis of the art, sculptural, architectual building. Specific features of the modern regional art are investigated.

The main focus of the thesis highlights creative activity of different painters that played the key role in the regional cultural development and defined the specific features of the art process. The creative activities of D.-L.Ivantsev, M.Zoriy, M.Figol, Y.Lukavetsky, O.Zalyvakha were analysed.

The work develops and gives concrete expressions to previous data of the museum activity that were born in the stream of Local Lore in the end of XIX th century in Austria-Hungary. The main exhibitions starting from the First Local Lore exhibition in Kolomyya (1880) and finishing by the exhibitions of modern art (International «Biyennale») that took place in the town of Ivano-Frankivsk in nineteen nineties were described. The most important part of the artistic life of the region are artistic unions, art artiles where painters and masters of folk art and decorative and applied art are working.

The dissertation investigates the peculiarities of the artistic life and art process on the Subcarpathian land. The author systematizes and comprehends the materials of research, that were conducted in several art centres of the region.

The research generalizes art experience of the region for the first time. Innovator tendencies in the fine art were defined. The next was clarified, that people art, that in the beginning of XX th century became the source of study and art experience of painters and art critics, was historical background of professional art of the region. Art-stilistic peculiarities of fine art of the Ivano-Frankivsk region testify their ethnical community and conformity to the art process on the whole Ukraine. At the same time, local features of creative activity of each painter take bright place.

The dissertation clarifies that first art societies at the end of 1870 and the beginning of 1880 became the founders of the art-handicrafts schools in Kosiv and Kolomyya. Exhibitions became an important method of public existence of the art itself at the end of the XIX th century. Realization of exhibitions of people's art gave an impact on appearance of the first museums and scientific researches devoted to the people's art of Hutsulshchyna and Pokuttya. An achievement of fine art societies has been organization of exhibitions, art studios and consolidation of creative communities. At the same time it was clarified that art critics hasn't been developed to the professional extent at this area.

The author developed and systemized initial data related to the museum practice, exhibition activity, art societies, creative communities, handicraftsman and childish art schools, higher art institutions.

The author confirms, that the regional art was formed under influence of the traditions of art of foreign countries such as France, Germany, Poland, Russia.

The key words: Ivano-Frankivsk region, artistic life, art process, creative activity, stylistical directions of fine art, fine art, art critic.

Підп. до друку 20.10.2006. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman".
Ум. друк. арк. 0,9. Зам. 109. Тираж 100. Віддруковано на різнографі.

Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
76025, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57.
Тел.: 59-60-51.

452669

с/д 69 856
АВ 69.856

Мист.

LOSS ON

Мист